

»Francuski socijalistički eksperiment« — od željenog do mogućeg socijalizma

Ognjen Pribičević

Sažetak

Izborna pobjeda francuskih socijalista i dolazak socijalističke vlade na čelo Francuske probudili su nove nade i očekivanja ne samo francuskih već i svih evropskih progresivnih i socijalistički orijentiranih snaga o mogućnostima ostvarivanja dubljih društveno-ekonomskih reformi u uvjetima šireg kapitalističkog okruženja. Rješenja francuskih socijalista koja se odnose na nacionalizaciju većeg dijela privatnih poduzeća predložena i u izbornom programu, te uključivanje u vladu članova Francuske komunističke partije, izazvala su posebnu pažnju. Premda je ostvarila velik dio svojih izbornih obećanja datih 1981. godine, Socijalistička partija Francuske doživjela je poraz na izborima 1986. Naznačujući glavne uzroke tadašnjeg izbornog neuspjeha francuskih socijalista, autor ujedno određuje i osnovne promjene koje su se odigrale u francuskom društvu od početka 80-ih godina do danas.

Pobeda francuskih socijalista na izborima 1981. godine izazvala je velika očekivanja svih socijalističkih i progresivnih snaga u Evropi, ali i brojne dileme, pa i razočarenje onih koji su verovali da će francuski socijalisti imati dovoljno snage da sprovedu do kraja sve reforme koje su započeli, a delom i ostvarili u prvoj godini svoje vladavine. Mnogobrojna očekivanja, kao i kasnija razočarenja, vezivala su se za činjenicu da pobeda Fransa Mitterana i socijalističke partije nije bila tek rutinska i uobičajena promena na vlasti između građanskih i socijalističkih partija Zapadne Evrope. Izborni program SPF i njenog predsedničkog kandidata predstavljao je krupan iskorak u odnosu na okvire u kojima su se do tada kretale socijaldemokratske i socijalističke partije Zapadne Evrope, i to pre svega kada je reč o sledeća dva pitanja: (1) programu nacionalizacija i (2) uključnju FKP u vladu. U vezi prvog pitanja treba reći da su i ranije socijaldemokratske i socijalističke partije u Zapadnoj Evropi vršile nacionalizacije, ali pretežno onih sektora u okviru privatnog vlasništva koji ili nisu bili u stanju da zadovolje određene društvene potrebe ili su po prirodi stvari bili upućeni na državu, kao što su zdravstvo, školstvo, velike kompanije u oblasti energetike, brodogradnje, transporta i sl. Sada je prvi put jedna socijalistička vlada odlučila da nacionalizu-

je širok spektar privatnih preduzeća i banaka koji su poslovali rentabilno i donosili profit. Takođe, to je bilo prvi put posle 1947. godine i učešća komunističkih partija Italije i Francuske u vladama svojih zemalja, da komunisti ulaze u vladu jedne od najvećih i najznačajnijih zapadnoevropskih zemalja. Premda je ulazak FKP u vladu sam po sebi predstavljao značajnu novinu (ne računajući prve posleratne godine) u savremenoj političkoj istoriji Francuske, ipak treba reći da su komunisti ušli u vladu u svojstvu izrazito »mlađeg« koalicionog partnera bez mogućnosti da bitnije utiču na ključne odluke vlade.

Vladavina francuskih socijalista je otvorila i mnoga druga interesantna teorijska i praktična pitanja, značajna ne smo za francusku levicu već i za zapadnoevropsku levicu u celini. To su pre svega pitanja mogućnosti i racionalnosti primene kenzijanskih metoda ekonomske politike u uslovima ekonomske krize, rešavanja problema nezaposlenosti, uticaja socijalnih prestrukturiranja na karakter i suštinu društveno-ekonomskih promena koje su započeli socijalisti, decentralizacije. Takođe kao veoma značajno pokrenuto je i pitanje mogućnosti ostvarenja dubljih društveno-ekonomskih reformi (u jednoj zemlji) u uslovima šireg kapitalističkog okruženja. Zapravo, ponovo se nakon više od pola veka od oktobarske revolucije, naravno u sasvim drugačijim društveno-ekonomskim uslovima, ali i ciljevima socijalističkih snaga, nametnulo pitanje mogućnosti izgradnje »socijalizma u jednoj zemlji«.

Pre nego pređemo na deo u kome ćemo govoriti o rezultatima i perspektivama »francuskog socijalističkog eksperimenta«, smatramo da je neophodno prvo ukazati na najbitnije ekonomske okolnosti u kojima su francuski socijalisti došli na vlast, posebno stoga što su upravo te okolnosti imale veliki, a možda i odlučujući uticaj na politiku socijalističke vlade i na promene te politike u toku prvog petogodišnjeg mandata socijalističke vlade. Kao što je poznato, sedamdesete godine u celoj Zapadnoj Evropi bile su obeležene teškom ekonomskom krizom izazvanom »petrolejskim šokom« iz 1974. i 1975. godine i procesima prestrukturiranja privreda razvijenih zemalja. Ta kriza je posebno teško pogodila francusku privredu, čije su osnovne karakteristike u tom periodu bile opadajuća stopa ekonomskog rasta i povećanje inflacije i nezaposlenosti. Posebno je značajno da se francuska privreda pokazala prilično staromodnom i nesposobnom da uhvati korak sa ubrzanim tehnološkim razvojem privreda drugih razvijenih kapitalističkih zemalja.¹ Veliki spoljno trgovinski deficit i slaba nacionalna valuta takođe su neke od »tekovina« prethodne Žiskarove i Barove vlade sa kojima su se uočili francuski socijalisti nakon osvajanja vlasti.

Kao što smo već rekli, ključna tačka programa sa kojim su socijalisti osvojili vlast bile su predložene nacionalizacije. Sprovodeći svoj izborni program, francuski socijalisti su nacionalizovali sve veće banke i krupnija preduzeća u oblasti hemijske, elektronske i čelične industrije. Nakon izvršenih nacionalizacija država je u Francuskoj kontrolisala gotovo celokupan finansijski sektor i oko 35% industrijskih kapaciteta, uključujući i veliki deo naj-

¹ O francuskoj krizi vidi studije: A. Cotta, *La France et l'imperatif mondial* (Paris, PUF, 1978), C. Stoffaes, *La grande menace industrielle* (Paris, Calmann-Levy, 1978) i B. Camus et al., *La crise du système productif* (Paris, INSEE, 1981).

modernijih i tehnološki najrazvijenijih industrijskih grana.² Cilj tih nacionalizacija je bio jačanje javnog sektora koji je trebao da postane glavna poluga ubrzanog ekonomskog razvoja, posebno u sferi tehnološke modernizacije francuske privrede i značajan instrument ostvarenja većeg stepena socijalne solidarnosti.

Pored toga, socijalisti su povećali primanja socijalno najugroženijih kategorija stanovništva za 25%, starosne penzije za 38%, porodične dodatke za 28%, produžili trajanje plaćenog godišnjeg odmora sa četiri na pet nedelja, skratili radnu nedelju na 39 časova, uveli veoma oštre poreze na velika bogatstva. Posebno značajan kompleks promena predstavljali su tzv. Oroksovi zakoni, čiji je cilj bio da ojačaju moć sindikata i radničke klase u preduzećima. Socijalistička vlada je takođe ostvarila značajan program decentralizacije vlasti, čime je ojačana pozicija regiona u sistemu raspodele ukupne državne vlasti.

I pored toga što je politika SPF u nekim svojim bitnim elementima, kao što smo već rekli, izlazila iz okvira dotadašnje strategije socijaldemokratskih i socijalističkih partija Zapadne Evrope, i to posebno kada je reč o obimu i značaju preduzetih nacionalizacija, u celini gledano makroekonomska politika socijalističke vlade u toj tzv. prvoj fazi je imala sva obeležja kenzijske politike - njen cilj je bio da kroz povećanje unutrašnje potrošnje³ i izvršene nacionalizacije poveća stope ekonomskog rasta, smanji socijalne nejednakosti i broj nezaposlenih. Pored već pomenutog poboljšanja socijalno-ekonomskog položaja radničke klase i drugih socijalno najugroženijih kategorija stanovništva takva politika socijalističke vlade je donela i određene rezultate na planu borbe za povećanje stope ekonomskog rasta i smanjenje broja nezaposlenih. Tako, na primer, iako nije dostignuta predviđena stopa ekonomskog rasta od 3%, ostvarene stope u 1981. (-2,3%) i 1982. (-1,5%) bile su veće nego u većini ostalih razvijenih kapitalističkih zemalja⁴. Slična je situacija i kada je reč o politici zapošljavanja. Premda je u periodu od 1980. do 1982. godine nezaposlenost porasla sa 6,3% na 8,1%, ona je bila niža nego u većini drugih zapadnoevropskih zemalja.

S druge strane reflatorna politika socijalističke vlade proizvela je i neke krupne ekonomske probleme. Inflacija je u martu 1982. godine iznosila 14,1% u odnosu na 12,5% u martu prethodne godine, a investicije su već 1981. godine beležile pad od 0,7% u odnosu na 1980. godinu. (4,2% u 1980, a 3,5% u 1981. godini). Platni i trgovinski deficit zemlje je nastavio dramatično i ubrzano da se uvećava, što se u mnogome odrazilo i na nestabilnost francuske valute. Sve to je uticalo da u 1982. godini još više oslabi položaj francuske privrede na svetskom tržištu⁵.

² O procesima nacionalizacije u Francuskoj vidi više u studiji *Les nationalisations*, A. G. Delion i M. Durupty, (Paris, Economica, 1982).

³ Kupovna moć najširih društvenih slojeva u 1981. godini je porasla za 4,5%, a u 1982. za 7,6%. Citirano po knjizi Giles i Lisanne Radice, *Socialists in the recession*, Macmillan Press, London, 1986, str. 126.

⁴ Podaci o stopama ekonomskog rasta u Francuskoj citirani su prema Giles i Lisanne Radice, *Socialists in the recession*, 113.

⁵ O tome vidi više u studiji *The French socialist experiment* ed. by F. Ambler, ISHI, Philadelphia, 1985. str. 43—45.

Kada je postalo očigledno da sprovedena ekonomska politika ne donosi očekivane rezultate i da francuska privreda počinje sve više da zaostaje u odnosu na konkurentne privrede drugih razvijenih kapitalističkih zemalja⁶, francuski socijalisti su napustili dotadašnju politiku i u tzv. drugoj fazi svoje vladavine, započetoj već sredinom 1982. godine, počeli da sprovode restriktivnu ekonomsku politiku, čiji su prioriteti bili borba protiv inflacije, stabilizovanje spoljno trgovinskog i platnog bilansa, učvršćenje franka, kao i nastavlanje procesa tehnološke modernizacije privrede. Obrazlažući novu ekonomsku politiku francuske vlade generalni sekretar SPF L. Žospen je u intervjuu »Mondu« rekao da se socijalisti moraju osloboditi svojih »ideoloških iluzija i intelektualne arogantnosti jer nas stvarnost grubo podseća na to da i dalje postoje zakoni ekonomije i spor proces, da politička volja ima i svoja ograničenja i da naš izbor politike može izazvati negativne posledice.«⁷

Nova ekonomska politika socijalističke vlade je vrlo brzo donela pozitivne rezultate na planu borbe protiv inflacije, stabilizovanja spoljnotrgovinskog i platnog bilansa i učvršćenja pozicije nacionalne valute. Tako, na primer, inflacija je 1983. godine smanjena na 9,8%, 1984. godine na 6,8%, a 1985. godine na 4,5%. Smanjene spoljnotrgovinskog deficita i pozitivan saldo bilansa plaćanja omogućili su otplatu jednog dela inostranih zajmova uzetih u periodu 1981—1983. godine. Ostvarene rezultate na planu poboljšanja konkurentskih sposobnosti francuske privrede socijalisti su »platili« usporavanjem dinamike privrednog rasta (1984 - 1,7%, a 1986 - 1,5%), smanjenjem javnih izdataka (sredstva za obrazovanje, zdravstvo, transport, stambenu politiku smanjivana su u budžetima za 1983, 1984. i 1985. godinu), povećanjem broja nezaposlenih (1982 - 8,1%, 1984 - 9,7%, 1986 - 10,5%, 1987 - 10,6%)⁸. Isto tako politikom »stroge štednje i odricanja« već 1984. godine radničke nadnice i plate državnih službenika smanjene su za 2,5%.

Socijalistička vlada je došla do saznanja da je za ostvarenje željenih reformi u oblasti socijalne zaštite i politike zapošljavanja neophodno prvo povećati proizvodnju i produktivnost. Za to, pokazalo se i u slučaju Francuske, vladi je bila neophodna saradnja privatnog sektora, koji je u »prvoj fazi« socijalističke vladavine malo investirao i na razne legalne i ilegalne načine napuštao zemlju - tzv. begstvo kapitala. Stoga je u »drugoj fazi« došlo i do značajne promene stava socijalističke vlade prema pitanju uloge i značaja privatnog sektora u procesima modernizacije francuske privrede i povećanja proizvodnje. Tako, na primer, L. Fabijis ističe da »najveća odgovornost za modernizaciju leži na privatnim firmama. Njima treba pomoći širom zemlje.

⁶ Objašnjavajući razloge zbog kojih su socijalisti napustili svoju raniju politiku, predsednik Miteran je rekao da je teret modernizacije privrede pao na levicu jer »dok je desnica bila na vlasti nije razumevala niti uspevala da ubedi u ogromne napore koje Francuska mora da preduzme ukoliko želi da se na ekonomskom i trgovačkom ratištu uspešno suprotstavi drugim konkurentima. Desnica nije Francusku pripremila za tu konkurenciju«. »Le Expansion«, 16. 11. 1984.

⁷ »Le Monde«, 27. 08. 1983.

⁸ Podaci o inflaciji i stopama privrednog rasta citirani su prema »Quarterly Economic Review of France«, No. 2. 1985. Podaci o nezaposlenosti citirani su prema »Economic Commission for Europe : Economic Survey of Europe in 1985—1986«, OECD, Economic Outlook, No. 43. 06. 1988.

Oduvek sam verovao da je leвица najpozvanija da pomiri privatno preduzeće i naciju.⁹ Socijalistička vlada je učinila značajne koncesije privatnom kapitalu u smislu smanjenja poreza i taksu radi podsticanja privatnih ulaganja, uz istovremeno zaustavljanje procesa zapošljavanja u javnom sektoru i zatvaranje radnih mesta u nerentabilnim industrijskim granama.

Ideološku racionalizaciju tih promena u ekonomskoj politici predstavljalo je odustajanje SPF od njenih ranijih ideja o potrebi »raskida sa kapitalizmom«, kao i od ideje o »klasnoj borbi«. Tako se već u septembru 1983. F. Miteran založio da nacionalno jedinstvo zameni klasnu borbu. On ističe: »Uslovi nam danas omogućuju okončavanje klasnih sukoba i postizanje mira. . . klasna borba nije moj ideal, nadam se da je ona prestala.«¹⁰ Ideju o raskidu sa kapitalizmom zamenili su pozivi za ostvarenje takvih reformi koje će levicu omogućiti da »upravlja industrijskim društvom« (P. Moroa),¹¹ a L. Fabijis govori o potrebi za »velikim reformama i dobrim upravljanjem.«¹² Pripadnici Rokarove struje u SPF idu dalje, otvoreno pozivajući na napuštanje ideje o »raskidu sa kapitalizmom«. Tako, na primer, A. Bergoniks i Ž. Grinberg pišu: »Tržište je najefikasniji instrument koji je do sada stvoren za uvećavanje bogatstva, inoviranje i globalno povećavanje životnog standarda. . . Otuda raskid sa kapitalizmom više ne bi trebalo da bude centralni cilj francuskog socijalizma.«¹³

Kao rezultat tih promena u politici i strategiji SPF došlo je do napuštanja vlade (1984. godine) od strane KPF, koja više nije bila spremna da snosi odgovornost za politiku na koju nije ni mogla bitnije da utiče i koja je u svojoj suštini bila suprotna opredeljenju KPF da se nastave i prodube započete reforme. Novi kurs SPF pogađao je same ideološke temelje KPF, ali i najveći deo njene socijalne baze. Na istupanje komunista iz vlade uticalo je i jačanje raznih dogmatskih struja i orijentacija u toj partiji, što je samo po sebi još više udaljavalo komuniste od saveza sa SPF.

Pored ekonomskih razloga koji su presudno uticali na promenu politike SPF mogu se navesti još dve grupe razloga koji su, od samog dolaska socijalista na vlast 1981. godine, predstavljali značajne prepreke ostvarenju dubljih i radikalnijih promena postojećeg društveno-ekonomskog sistema. Prvo, reč je o socijalnoj strukturi izborne baze socijalističke partije i njenim implikacijama na politiku i strategiju ove partije. Tako, na primer, 1981. godine izbornu bazu F. Miterana sačinjavali su sledeći društveni slojevi i klase: 33% manualni radnici, 29% službenici, 19% slobodne profesije, 14% mali biznismeni. Iz ove slike socijalne kompozicije biračkog tela F. Miterana nije teško zaključiti da su značajan deo Miteranovih birača sačinjavali oni društveni slojevi koji su i u vreme ekonomske krize živeli dobro da bi bili spremni da preuzmu neki veći rizik po sopstveni socijalni status i društveni položaj koji svaka krupnija društveno-ekonomska promena sa sobom neminovno nosi. Njihovo opredeljenje za Miterana i SPF bilo je više rezultat želje za prome-

⁹ »Le Monde«, 26. 07. 1983.

¹⁰ »Le Monde«, 17. 09. 1983.

¹¹ P. Mauroy, *A Gauche*, Albin Michel, Paris, 1985. str. 45.

¹² »Le Monde«, 7. 1. 1986.

¹³ »Intervention«, br. 11, 1985, str. 90.

nama ranije ekonomske politike, političkih partija na vlasti pa i samih političara, nego stvarnog opredeljenja za korenitije društveno-ekonomske reforme, a pogotovo ne za one koje bi dirale u osnove postojećeg sistema. Da je to zaista tako, potvrđuje i ispitivanje javnog mnjenja nakon predsedničkih izbora, prema kojem je 42% birača koji su glasali za Miterana želelo krupne promene u društvu, a 29% birača se izjasnilo za Miterana zato što su smatrali da je to bio jedini način da se ukloni raniji predsednik Ziskar D'sten.¹⁴ Ako imamo u vidu činjenicu da se na izborima 1981. godine za Miterana izjasnilo nešto više od 50% birača, a da je od tog procenta 42% birača glasalo za Miterana iz želje da dubljim reformama postojećeg sistema, dobićemo pravu sliku raspoloženja biračkog tela, prema kojoj je svega četvrtina ili čak i nešto manje Francuza glasalo za radikalnije promene u društvu.

Na pravo stanje stvari, odnosno raspoloženje birača ukazali su već regionalni izbori održani u martu 1983. godine. Na tim izborima odnos političkih snaga je preokrenut u korist partija desnice, koje su osvojile 53% glasova, uprkos tome što su tokom tog perioda socijalisti ostvarili veliki deo svojih izbornih obećanja. Tako su i izborni rezultati potvrdili ono što se prostim uvidom u socijalnu strukturu izborne baze SPF još 1981. godine moglo pretpostaviti, a što su socijalisti u »prvoj fazi« svoje vladavine pod uticajem velike izborne pobjede i sopstvenih ideoloških iluzija (reči L. Zospena) u izvesnoj meri zanemarili — da većina Francuza 1981. godine nije glasala za radikalne društvene promene ili ne samo za njih, već pre i iznad svega za prevladavanje negativnih ekonomskih tokova. Kako je upravo to bila najslabija tačka socijalističke politike — kao što smo pokazali, ekonomska kriza u Francuskoj je nastavila da se produbljuje i nakon 1981. godine, rezultati izbora su bili logična posledica takvog razvoja događaja. Promena politike SPF čiji rezultati su počeli snažnije da se ispoljavaju tek krajem 1983. i tokom 1984. godine, išla je u prilog većinskom raspoloženju biračkog tela, ali je to s druge strane izazvalo nezadovoljstvo i razočarenje drugog dela, radikalnije raspoloženih birača, što je u znatnoj meri uticalo na poraz SP na opštim izborima 1986. godine, o čemu će biti više reči na narednim stranicama.

Drugu grupu razloga koji su predstavljali prepreku ostvarenju dubljih društvenih promena čine pitanja koja obuhvataju odnos političkih, ideoloških i kulturnih snaga u Francuskoj. Tokom osamdesetih godina i Francusku je snažno zapljusnuo talas neokonzervativnih ideja koje su u mnogome, uprkos tome što su se tokom ovog perioda, sa kraćim prekidom, na vlasti nalazili socijalisti, počele da osvajaju prevlast u širokim segmentima javnog i kulturnog mnjenja. Ideje individualnog preduzetništva, efikasnog privređivanja, koje se tradicionalno vezuju za desnicu, postepeno su potiskivale vrednosti koje se identifikuju sa levicom — jednakost, kolektivizam, socijalna sigurnost. Mnogo indikatora upućuje na zaključak, o čemu govori i naše prethodno razmatranje, da i u biračkom telu Francuske sve više prevladava raspoloženje i mišljenje da, tek kada se ostvare ciljevi iz oblasti efikasnijeg i racionalnijeg privređivanja, treba videti koliko se unutar postojećeg sistema može uvesti socijalne pravde, humanijih odnosa u procesu rada, jednakosti. Da su i sami socijalisti

¹⁴ Rezultati ispitivanja javnog mnjenja dati su prema SOFRES poll, citirano prema »Le Nouvel Observateur«, jun, 1—7, 1981.

sve svesniji neophodnosti borbe za izmenu mišljenja i shvatanja ne malog broja ljudi prema kojima se desnica vezuje za ideje ekonomske efikasnosti, a levica za ideje socijalne pravde, kao i potrebe izgrađivanja jednog novog identiteta partije levice koja bi povezivala i ekonomski i socijalni element privređivanja, govori i sledeće razmišljanje L. Fabijisa: »po mišljenju mnogih ljudi ekonomski element — to je desnica, socijalni element — to je levica. Uveren sam da mi upravo pokazujemo, polako ali sigurno, da ljudi stižu svest o tome da možemo da povežemo ekonomski i socijalni element. S druge strane, živimo u vremenu u kojem individualno često odnosi prevagu nad kolektivnim. Međutim, individualno se često identifikuje sa desnicom, kolektivno sa levicom. A mi upravo mirimo jedno s drugim. Najzad, u našoj epohi osećanje rizika malo po malo odnosi prevagu nad pojmom bezbednosti, a obično se smatra da je rizik svojstvo desnice, a bezbednost vrednost levice, iako levica, i na tom planu, može da spoji rizik i bezbednost.«¹⁵

Tokom ovog perioda pojavio se i veliki broj knjiga i studija neokonzervativnih pisaca poput Z. F. Revela, A. Gliksmana, G. Sormana, F. Klozea koje su u mnogome uticale na javno i kulturno mnenje u Francuskoj. Ti autori zastupaju tezu da je u Francuskoj država do te mere pritisla društvo da ono ne može da raste i da se razvija, i stoga se zalažu za deetimizaciju francuskog društva, ukidanje »privilegija« sindikata i državne kontrole u privatnom sektoru, veću ulogu pojedinca u društvenom razvoju.¹⁶ Istovremeno, tokom ovog perioda levo orijentisani intelektualci se nalaze u defenzivi. Sam predsednik Mitteran je više puta govorio o »ćutanju« levo orijentisanih intelektualaca i njihovoj rezerviranosti prema socijalističkoj vladi. Razlozi tog »ćutanja« levo orijentisanih intelektualaca su višestruki, kompleksni i usko povezani sa najznačajnijim ekonomskim, socijalnim i političkim kretanjima u Francuskoj, ali i šire. Stoga ćemo se ograničiti na to da pomenemo samo nekoliko najvažnijih. Reč je pre svega o vitalnosti kapitalizma koji je uprkos povremenim krizama, uključujući i ovu poslednju iz sredine sedamdesetih godina, uspeo da obezbedi ekonomski prosperitet i prihvatljive uslove života za najšire društvene slojeve, kao i da u mnogome amortizuje razne socijalne konflikte i političke napetosti. S druge strane, tokom sedamdesetih i osamdesetih godina socijalističke zemlje su se otvoreno suočile sa činjenicom da ne samo da nisu donеле očekivane rezultate u oblasti ljudskih sloboda i prava već sada očigledno ispoljavaju i svoje neusphe u oblasti ekonomije i rešavanja nacionalnog pitanja.

Deo razloga za gubljenje ranije privlačnosti socijalističkih ideja u širim intelektualnim krugovima treba tražiti i u slabostima i neuspjesima organizovanih socijalističkih snaga u Francuskoj i Zapadnoj Evropi u celini. Te partije još uvek nisu uspele da iznađu i osmisle koherentan i celovit koncept društveno-ekonomske politike koji bi predstavljao alterativu politici građanskih partija. Tome treba dodati i sve prisutnije i sve šire raspoloženje, i to ne samo u intelektualnim sredinama, prema kome je socijaldemokratska politika države blagostanja imala za posledicu povećanje inflacije i smanjenje individualne inicijative, i tako u velikoj meri doprinela ukupnoj ekonomskoj krizi se-

¹⁵ »Le Monde«, 7. 1. 1986.

¹⁶ O ovome vidi više u »International Herald Tribune«, 9. 1. 1985.

damdesetih godina u Zapadnoj Evropi. Isto tako opadanju privlačnosti socijalističkih ideja doprinelo je i jačanje dogmatskih struja i orijentacija u FKP.

Na kraju treba istaći i to da je na »ćutanje« levo orijentisanih intelektualaca uticala i ofanziva pojedinih uticajnih desno orijentisanih intelektualaca, često bivših marksista poput A. Gliksmana, koji su osporavajući marksističku teoriju na osnovu prakse »realnog socijalizma« u mnogome doprineli kompromitovanju i gubljenju ranije privlačnosti i same ideje socijalizma. Sa tim je tesno povezano i slabljenje ranijeg antiameričkog i antiimperijalističkog raspoloženja u intelektualnim krugovima Francuske. Za razliku od ranijeg perioda, kada su se u tim sredinama SAD ocenjivale kao reakcionarna i imperijalistička zemlja, sada sve više prevladava shvatanje o pragmatičnom, pluralističkom i naprednom karakteru razvoja u toj zemlji.¹⁷

Takvo stanje u ekonomskoj, socijalnoj, političkoj i ideološkoj sferi odnosa u Francuskoj presudno je uticalo na promenu politike socijalističke vlade, ali ono isto tako bitno određuje i dalji razvoj politike i strategije SPF. Naime, na opštim izborima održanim 1986. godine socijalisti su osvojili svega 31,6% glasova u poređenju sa 37,8% u 1981. godini, i nakon toga prešli u opoziciju. Kao i 1983. godine nakon regionalnih izbora, samo ovaj put sa više razloga i većom težinom, pred socijaliste se postavilo pitanje kako objasniti uzroke tog neuspeha? SP je u toku svog mandata, uprkos kasnijem odstupanju od započetog kursa, ispunila veliki deo onoga što je obećala u svom izbornom programu 1981. godine. Ostvaren je program predviđenih nacionalizacija i decentralizacije vlasti, poboljšan je socijalno-ekonomski položaj radničke klase i drugih socijalno najugroženijih kategorija stanovništva, a u tzv. drugoj fazi ostvareni su i značajni rezultati na planu obaranja inflacije, uravnoteženja trgovinskog i platnog bilansa, jačanja domaće valute. Uprkos svemu tome, SPF je doživela neuspeh na izborima 1986. godine. Kao najvažniji razlog izbornog neuspeha socijalisti su na svom kongresu održanom u Lilu 1987. godine izdvojili problem nezaposlenosti¹⁸, koja je za vreme njihovog mandata porasla sa 8,1% na 10,5%. Iako, sasvim sigurno, značajan deo razloga izbornog neuspeha u SP leži upravo u tom problemu, kao i u nezadovoljstvu dela birača zbog napuštanja politike iz »prve faze«, o čemu smo već govorili, mišljenja smo da je izborni neuspeh SP posledica i nekih drugih razloga o kojima nije bilo mnogo govora na kongresu u Lilu. Reč je pre svega o pomeranju biračkog tela, uključujući i značajan deo izborne baze SP, prema »centru«. Upravo je taj deo birača, glasajući za partije desnice, želeo da »kazni« SP za njene »greške« u ekonomskoj politici u »prvoj fazi.«

Kao što se pokazalo 1988. godine, kada su socijalisti ponovo osvojili većinu, bilo je to više glasanje protiv SP, odnosno njene politike u »prvoj fazi« nego za partije desnice. Naime, nakon kratkotrajnog perioda podela vlasti između socijalističkog predsednika Miterana i desničarskog premijera Ž. Širaka (1986—1988), u maju 1988. godine Miteran je ponovo izabran za predsed-

¹⁷ O tome vidi više u tekstu M. Keselmana: »Lirske iluzije ili socijalizam na vlasti: treba li napustiti francuski socijalizam«, »Marksizam u svetu«, br. 1—2, 1987. god. str. 259—277.

¹⁸ Vidi: *Dokumenti nacionalnog kongresa SPF, Dokumentacija iz međunarodnog radničkog i nacionalno-oslobodilačkih pokreta*, IMPP, Beograd, br. 1, 1987. str. 57.

nika, a neposredno nakon toga raspisani su parlamentarni izbori na kojima su socijalisti osvojili 276 poslaničkih mesta, a građanske partije 271 i tako dobili priliku da ponovo formiraju vladu. Prve izjave nakon izbora Miterana i novog premijera Rokara o potrebi daljeg otvaranja prema »centru« govore o tome da će se nastaviti i dalje razvijati politika vođenja tokom tzv. druge faze prvog izbornog mandata SPF. Na takav stav predsednika Miterana i SPF uticali su pre svega sledeći razlozi: Prvo, mnogobrojne procene i naučne analize govore o tome da će se i u narednom periodu nastaviti umereniji rast stopa ekonomskog razvoja u čitavoj Zapadnoj Evropi — između 2,5% i 2,7%¹⁹, što će u velikoj meri smanjiti prostor za krupnije reforme u sferi socijalne politike i smanjenja broja nezaposlenih što, i prema rečima samih socijalista, i dalje ostaje glavni cilj njihove politike i strategije. Tako, na primer, još 1983. godine. L. Žospen je ukazao »na čitavu seriju problema koji se postavljaju pred socijalističke snage: a) s ekonomskog stanovišta, kako u fazi ekonomske stagnacije deliti više kad ima manje za raspodelu; b) sa socijalnog stanovišta, kako očuvati socijalne tekovine kada ih ugrožava zaustavljanje privrednog rasta, povećanje nezaposlenosti i ekspanzija troškova za zdravstvo.«²⁰

Drugo, izgleda da će se nastaviti pa i ubrzati procesi socijalnog prestrukturiranja izazvani naučno-tehnološkom revolucijom tokom kojih se smanjuje broj i uticaj tradicionalne socijalne baze ove partije — radničke klase, sitnih trgovaca, zanatlija, klasičnih službenika, a uvećava broj inženjera, tehničara, visokokvalifikovanih službenika — tzv. nove srednje klase, čija su osnovna obeležja velike individualne samostalnosti, inicijativnosti i preduzetništva u velikoj meri u skladu sa interesima razvoja savremenog kapitalizma. S obzirom na činjenicu da je SPF, poput većine drugih socijaldemokratskih i socijalističkih partija Zapadne Evrope, u nastojanju da hvata korak sa savremenim društvenim procesima, prinuđena da se sve više okreće ovim socijalnim slojevima, nije teško zaključiti da je odluka da se nastavi sa politikom iz tzv. druge faze bila motivisana i sagledavanjem promena i novih kretanja u socijalnoj strukturi francuskog društva.

Treće, do značajnih promena došlo je i u samoj SPF. Najznačajniju predstavlja svakako činjenica da je i unutar levog krila partije — »Centra za proučavanje socijalizma« (CERES) — došlo do zaokreta u desno. Rukovodioci CERES-a ističu da bi diskreditovanu socijalističku ideologiju trebalo zameniti idejom o »snažnoj i modernoj republici«. U sadašnjem trenutku, prema oceni CERES-a, tri najvažnija prioriteta partije trebalo bi da budu: nacionalna nezavisnost, ekonomski rast i demokratizacija društva. Prema mišljenju Z. P. Ševenmana rukovodioca CERES-a neophodno je afirmisati ideju »republikanskog etatizma« kako bi se putem konkurencije i privatne inicijative Francuska izvukla iz sadašnje krize.²¹

Izbor Mišela Rokara za novog premijera predstavlja dodatnu potvrdu teze o kretanju u desno SPF. Rokarova struja se od samog dolaska SPF na

¹⁹ Commission of the European Communities, Annual Economic Report 1985—86, Brussel, 1985. str. 30—31.

²⁰ Intervention de L. Jospin au Congrès de L'Internationale Socialiste, p. 6. (šapirografisani materijal XVI kongresa SI).

²¹ Vidi: M. Keselman, Lirske iluzije ili socijalizam na vlasti... »Marksizam u svetu«, br. 1—2, 1987. str. 268.

vlast protivila programu i obimu preduzetih nacionalizacija i ideji o podsticanju ekonomskog rasta putem jačanja domaće potrošnje. Prema mišljenju M. Rokara, privredni razvoj Francuske se mora bazirati na »nastavljanju stroge kontrole trošenja i daljem pritisku da se smanji inflacija. Moramo da se borimo za modernizaciju proizvodnog aparata, verovatno uz niže oporezivanje kompanija i delimično otvaranje javnog vlasništva prema slobodnom tržištu... Način na koji finansiramo sistem socijalne zaštite je prilično nezadovoljavajući jer se njime podstiče mehanizacija da bi se izbeglo angažovanje radne snage. To dovodi do nezaposlenosti. Neke izmene u ovoj oblasti doprineće rešavanju problema nezaposlenosti.«²²

U kontekstu svih tih promena ključno pitanje koje se postavlja u narednom periodu pred socijalističku partiju jeste kako u uslovima usporavanja privrednog rasta rešiti problem nezaposlenosti i obezbediti adekvatnu socijalnu zaštitu, a da to istovremeno ne dovede u pitanje efikasnost i racionalnost privređivanja? Posebno stoga što je iskustvo prve faze vladavine socijalističke partije pokazalo da se u uslovima usporavanja privrednog rasta i velike međuzavisnosti i povezanosti privrede razvijenih zemalja u kojima se u većini slučajeva, posebno u onim najvećima i najznačajnijima (SAD, Japan, SR, Njemačka, V. Britanija) na vlasti nalaze konzervativne partije, svaki pokušaj da se kenzijskim metodama izvrši koliko-toliko pravednija raspodela društvenog bogatstva povećanjem unutrašnje potrošnje, smanjenjem broja nezaposlenih otvaranjem novih radnih mesta u javnom sektoru, ublažavanjem socijalnih razlika, gotovo neizbežno mora platiti gubitkom tempa u međunarodnoj ekonomskoj konkurenciji. Rešenje tog problema, kao što smo pokazali, francuski socijalisti vide pre svega u nastavljanju politike stroge kontrole trošenja i smanjenja inflacije radi stvaranja uslova za snažan i stabilan privredni rast, što prema njihovom mišljenju, predstavlja jedino pouzdano sredstvo za smanjenje broja nezaposlenih.²³ Polazeći od ispravne procene da će problem nezaposlenosti predstavljati ključno pitanje sa kojim će se suočavati u narednom periodu, socijalisti se istovremeno zalažu i za podsticanje procesa tehnološke modernizacije privrede, veća ulaganja u obrazovanje i nauku, što bi vodilo otvaranju novih radnih mesta u propulzivnim industrijskim granama.²⁴ Ako imamo u vidu da sadašnja stopa nezaposlenosti u Francuskoj iznosi preko 10%, onda je sasvim razumljiv značaj koji SP pridaje tom pitanju i njena želja da realizacijom predviđenog programa zapošljavanja postane, prema rečima L. Žospena, »partija zaposlenosti«.²⁵ Tim više što su socijalisti suočeni i sa međunarodnom dimenzijom tog problema — odnosno činjenicom da su konzervativne partije u SR Njemačkoj i V. Britaniji uspele da stope nezaposlenosti svedu na niži nivo od onog u Francuskoj (u SR Njemačkoj je 1988. godine stopa nezaposlenosti iznosila 8,8%, a u V. Britaniji 8%²⁶) uprkos procenama zapadnoevropske levice da njihova restriktivna monetaristička politika mora dovesti do značajnijeg porasta nezaposlenosti. Stoga borba SP da

²² »Newsweek«, 23. 12. 1985.

²³ Dokumenti nacionalnog kongresa SPF održanog 1987. god. u Lilu, IMPP, str. 57.

²⁴ Isto, str. 57.

²⁵ Referat L. Žospena na kongresu u Lilu, isto, str. 6.

²⁶ Citirano prema »The Economist«, 1. 10. 1988.

poveća konkurentske sposobnosti svoje privrede uz istovremeno smanjenje stope nezaposlenosti i očuvanje i dalje poboljšavanje sistema socijalne zaštite,²⁷ predstavlja i pokušaj da se odgovori na ideološki izazov partija desnice i pokaže da su partije levice sposobne da rešavaju i druge, a ne samo socijalne probleme društvenog razvoja, što samo po sebi govori o značaju ove borbe ne samo za francusku levicu već i zazapadnoevropsku levicu u celini.

Zajedno sa izloženim programom borbe za smanjenje broja nezaposlenih i očuvanje i poboljšanje sistema socijalne zaštite, postignuti rezultati socijalističke vlade na planu borbe za veću demokratizaciju i decentralizaciju ukupnih društvenih odnosa, obaranje inflacije (u 1988. god. iznosila je 2,8%)²⁸ uravnoteženje platnog i trgovinskog bilansa, stabilnost i snagu domaće valute, tehnološku modernizaciju privrede, predstavljaju solidnu osnovu za izgrađivanje novog identiteta SPF kao moderne partije levice koja ne bi samo upravljala postojećim društvom nego bi u skladu sa unutrašnjim i spoljnim društveno-ekonomskim prilikama težila i postepenoj reformi tog društva. Takav pristup rukovodstva SPF ključnim pitanjima društvenog i ekonomskog razvoja Francuske govori o tome da je ono svesno da će izgledi i perspektive francuskog socijalizma zavisiti upravo od sposobnosti ove partije da na nov način povežu borbu za socijalnu pravdu i ekonomsku efikasnost, vodeći istovremeno računa i o realnostima sopstvenog društveno-ekonomskog okruženja.

²⁷ Dokumenti nacionalnog kongresa SPF održanog u Lilu 1987. IMPP, str. 59.

²⁸ Citirano prema »The Economist«, 1. 10. 1988.

Ognjen Pribičević

**»THE FRENCH SOCIALIST EXPERIMENT« — FROM A DESIRED
SOCIALISM TO A POSSIBLE ONE**

Summary

The electoral victory of French socialists and the establishment of a socialist government in France brought new hope and new expectations not only to French, but also to all European progressive and socialistically oriented forces, concerning the possibilities of more radical social and political reforms even though capitalism continues to rule beyond that country's borders. Special interest was provoked by the ideas of French Socialists, which were also proposed in the electoral program, relating to the nationalization of the greater part of private firms and to the inclusion of members of the French Communist Party into the government. Although it fulfilled a large part of its electoral promises of 1981, the Socialist Party of France was defeated in the 1986 elections. The author points to the main reason for this failure and also indicates the main changes which have taken place in French society since the beginning of the 1980s.